

Geleneksel Yörük Düğünlerinin Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Değerlendirilmesi

Uğur Akdu^{1**} Serap Akdu²

¹ Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gümüşhane, Türkiye, uakdu@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0484-8976

² Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gümüşhane, Türkiye, serapakdu@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2144-1377

Öz

Zengin tarihi ve geleneklere olan bağlılıkları ile Yörükler Anadolu'da geniş bir coğrafyada yaşamaktadır. Göçebe yaşamdan yerleşik yaşam kültürüne adapte olsalar da birçoğu eski Türk geleneklerini yaşamaya ve sürdürmeye devam etmektedir. Oldukça geniş kapsamlı bir gelenek bütünlüğüne sahip geleneksel Yörük kültürü uygulamalarının modern yaşamın getirdiği yenilikler, teknolojiye bağlı ortaya çıkan kolaylıklar, mevsimsel değişiklikler, yaşam mücadelesi, toplumsal kabul ve sosyolojik gelişmeler gibi nedenlerle sürdürülebilirliğinin tehlikeye girdiği düşünülmektedir. Araştırmanın temel amacı Yörük kültürünün önemli bir ögesi olan evlilik ve düğün geleneklerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından somut olmayan kültürel miras olarak korunması ve farkındalık oluşturulmasına katkıda bulunmaktır. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği bu çalışmada veri toplamak için doküman incelemesi ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular çerçevesinde geleneksel Yörük düğünlerinin UNESCO'nun Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) kriterleri açısından uygun olduğu düşünülmektedir, geleneklerin korunması ve sürdürülebilirliğinin nasıl sağlanabileceği hakkında önerilerde bulunulmuştur. Bu kapsamda özellikle belgelendirme ve arşiv çalışmalarının ivedilikle yapılması, derleme, ses ve görüntü kayıtlarının alınması, bilimsel araştırmalarla kaynak çeşitliliğinin artırılması önemlidir. Kültürün ve geleneklerin nesiller arası aktarımıyla korunup, yaşatılacağı ve sürdürülebilirliğinin sağlanacağı düşüncesiyle yeni nesillere aktarımın sağlanabilmesi için farkındalık eğitim programlarının ve seminerlerin düzenlenmesi, tanıtım etkinliklerinin planlanması hatta farklı eğitim düzeylerindeki eğitim öğretim müfredatlarında yer alması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Yörük Kültürü, Somut Olmayan Kültürel Miras, Düğün Gelenekleri, UNESCO

Evaluation of Traditional Yörük Weddings within the Scope of Intangible Cultural Heritage

Abstract

With their deep-rooted history and strong adherence to traditions, the Yörüks inhabit a vast region in Anatolia. Although they have adapted from a nomadic to a sedentary lifestyle, many continue to practice and preserve ancient Turkish customs. However, it is believed that the sustainability of these culturally rich practices, which encompass a wide range of traditions, is at risk due to factors such as the innovations of modern life, technology and the conveniences it offers, seasonal changes, the struggle for survival, social acceptance, and sociological developments. The primary aim of this research is to contribute to the protection of marriage and wedding traditions, which are regarded as significant elements of Yörük culture, as intangible cultural heritage, and to raise awareness regarding their sustainability. Document analysis and observation methods were employed to collect data for the study. The findings suggest that traditional Yörük weddings align with the criteria of intangible cultural heritage (ICH), leading to recommendations for preserving these traditions and ensuring their sustainability. In this context, it is especially important to undertake documentation and archival efforts with urgency, including compilation, as well as audio and video recordings, and to increase the diversity of sources through scientific research. With the belief that culture and traditions can be preserved and sustained through intergenerational transmission, it is deemed necessary to organize awareness programs and seminars, plan promotional activities, and even incorporate these elements into educational curricula at various levels to ensure their transmission to future generations.

Keywords: Turkish Culture, Yörük Culture, Intangible Cultural Heritage, Wedding Traditions, UNESCO

önerilen atf/cite this article as

Akdu, U., & Akdu S. (2025). Geleneksel Yörük Düğünlerinin Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 325-342.

**Sorumlu yazar e-posta/ Corresponding author e-mail: uakdu@gumushane.edu.tr

Araştırma Makalesi

Cilt 9, Sayı 1, 2025
ss. 325-342

Gönderim : 20.09.2024
1. Düzeltme: 04.11.2024
2. Düzeltme: 12.12.2024
Kabul Tarihi: 14.01.2025

Research Article

Vol 9, No 1, 2025
pp. 325-342

Received : 20.09.2024
Revision1: 04.11.2024
Revision2: 12.12.2024
Accepted: 14.01.2025

GİRİŞ

Kültür; bir topluluğun, halkın veya ulusun düşünce ve değerler birliğini oluşturan, zaman içerisinde gelecek nesile aktarılan değerler, inançlar, normlar, adetler, davranış biçimleri, dil, araç-gereçler, ritüeller, semboller vb. olmak üzere sanatsal, felsefi ve teknik varlıklar bütünüdür (Oğuz, 2011: 125-128). Dolayısıyla dönemin geleneklerini, tarihini, beşerî uygulamaları, etnografik unsurları gelecek nesillere aktaran geniş kapsamlı bir kavramdır. Nesiller arası aktarılan kültürel öğeler bilgi olmasının dışında kültürel içeriğin sürdürülebilirliği açısından da önemlidir. Kültürel miras olarak adlandırılan bu öğeler sadece doküman veya somut kültür varlıklarından ibaret olmayıp aynı zamanda gelenekler, sözlü anlatımlar ve çeşitli zanaatları da kapsayan ait olduğu toplum tarafından sürdürülerek korunmasında yarar görülen uygulamaları da kapsamaktadır. Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) olarak nitelendirilen bu mirasların korunmasına yönelik Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO-United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) önemli çalışmaları bulunmaktadır. Bu araştırma, konar-göçer bir hayat tarzı benimseyen ve Yörük olarak bilinen Türk boylarının düğün geleneklerinin SOKÜM kapsamında değerlendirilmesine odaklanmaktadır.

Yörükler; tarihsel olarak Anadolu, Balkanlar ve Orta Doğu'nun çeşitli bölgelerinde yaşayan, göçebe veya yarı-göçebe bir yaşam tarzı benimsemiş olan bir Türk topluluğudur. Yörük adının "yürü-(mek)" fiilinden türeyen bir kelime olduğu ve Oğuz boylarını yani Türkmenleri ifade ettiği söylenmektedir (Eröz, 1991: 20). Göçebe bir yaşam tarzı benimseyen Yörükler "göçmek" eylemini daimî ikamet yeri bulmak için değil mevsimlere göre kendilerine ait kışlak, yazlak, yaylak ve güzlekleri arasında her yıl süregelen bir şekilde tekrarlamaktadır (Şahin, 2020:15). Bu yaşam biçimine bağlı olarak göçebelik, çadır kültürü, geleneksel kıyafetler, mutfak kültürü, düğünler, kutlamalar, misafirperverlik ve doğaya saygı gibi konularda geleneksel olarak sürdürülen spesifik bazı kültürel öğeler ve ritüeller ortaya çıkmıştır. Bu geleneklerden birisi Yörük düğünleridir. Kendine özgü ritüelleri ve geleneksel uygulamalarıyla Türk kültürünün önemli bir yansıması olan Yörük düğünleri süre, katılım, uygulama biçimleri, modernize olmuş veya yeni eklenmiş ritüellerle değişime uğramaya devam etmektedir. Yörük düğün kültürüyle ilgili sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu geleneğin yaşatılması için konuyla ilgili çalışmaların hızlanması elzemdir. Bu kapsamda bu araştırmanın temel amacı Yörük geleneklerinden olan düğün törenleri ve ritüellerinin incelenmesi ve SOKÜM kapsamında değerlendirilmesi ve uygunluğunun tartışılmasıdır. Araştırmada veri toplamak için doküman incelemesi ve gözlem tekniği kullanılmıştır. Araştırmacılar gözlem yapmak için Beşkaza (Fethiye/Muğla), Burdur, Denizli ve Antalya yöresinde 2023 yılı yaz döneminde yapılan dört geleneksel köy düğününe katılımlı ve katılımsız gözlemci olarak iştirak etmiştir. Araştırmanın amacı kapsamında "Yörük düğünleri ve gelenekleri somut olmayan kültürel miras olarak kabul edilebilir mi?" ve "Yörük düğünleri ve geleneklerine yönelik farkındalık yaratma, koruma ve sürdürülebilirliğini sağlama nasıl mümkün olabilir?" olmak üzere iki temel soruya cevap aranmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Somut Olmayan Kültürel Miras

UNESCO'nun 29 Eylül- 17 Ekim 2003 tarihleri arasında Paris'te düzenlenen 32. genel konferansında "Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage / Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir (UNESCO, 2022). Bu sözleşmede UNESCO, somut olmayan kültürel miras kavramını "toplulukların, grupların ve bazı durumlarda bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak kabul ettikleri uygulamalar, temsiller, ifadeler, bilgi, beceriler ve bunlarla ilişkili araçlar, nesnelere, eserler ve kültürel alanlar" şeklinde tanımlamaktadır (UNESCO, 2022: 5). UNESCO'ya göre geleneksel, çağdaş ve aynı zamanda yaşamaya devam eden somut olmayan kültürel miras yalnızca geçmişten miras alınan gelenekleri değil, aynı zamanda çeşitli kültürel grupların katıldığı çağdaş kırsal ve kentsel uygulamaları da temsil etmektedir. Nesilden nesile aktarılan somut olmayan kültürel miras, topluluklar ve gruplar tarafından çevrelere, doğayla etkileşimlerine ve tarihlerine yanıt olarak sürekli olarak yeniden yaratılır ve onlara bir kimlik ve süreklilik duygusu sağlar, böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına saygıyı teşvik eder. Bu kapsamda UNESCO'ya göre kültürel miras, anıtlar ve nesne koleksiyonlarıyla sınırlı olmayıp atalarımızdan miras alınan ve torunlarımıza aktarılan sözlü gelenekler, sahne sanatları, sosyal uygulamalar, ritüeller, şenlikli etkinlikler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar veya geleneksel el sanatlarını üretmek için bilgi ve beceriler gibi gelenekleri veya yaşayan ifadeleri de içermektedir (UNESCO, 2024b).

Türkiye, ilgili sözleşmeyi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) 19.01.2006 tarihli oturumunda kabul etmiştir. Akabinde 21 Ocak 2006 tarih ve 26056 Sayılı Resmî Gazete'de "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun" (No: 5448) yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve Türkiye'nin taraf olma süreci 27 Mart 2006 tarihinde tamamlanmıştır (UNESCO, 2024d). Bu tarihten günümüze Türkiye'nin İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne üç tanesi acil koruma gerektiren somut olmayan kültürel miras olmak üzere toplam otuz tane kültürel mirası kaydedilmiştir.

Yörük ve Göç Kavramları

Türk Dil Kurumu'na göre Yörük "Hayvancılıkla geçinen, genellikle Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı; Türkmen, Yürük." ve "Osmanlı Devleti'nde otuzar kişilik ocaklar olarak Rumeli'ye yerleştirilen ve savaş zamanlarında geri hizmetlerde çalıştırılan tımarlı asker" anlamına gelmektedir (TDK,2024). Eröz'e (1991) göre Yörük "Yürümek" fiilinden türemiş olarak kabul edilse de daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Yörük kelimesi hem fiziksel hareket hem de davranış metaforu için kullanılan bir kelime olup farklı Türk lehçelerinde "yörük/çoruk", "joruk", "jorik" şeklinde de kullanılmıştır (Clauson, 1972: 903). Yörük kelimesinin kökeni ileri, kabiliyetli, dirayetli, medeni, bilgili, cins ve halis anlamına gelen "Yuğruk" sıfatıdır. Örneğin; "Yürük at yemini arttırır." yani

“Cins at yenini arttırır.”, Bir aşiretin diğerinden bahsederken “Onlar bizden yürüktür” yani “Onlar bizden daha medenidir, ileri düzeydedir.” (Eröz, 1991: 20-21).

Bu bağlamda “Göç” kavramını açıklamak faydalı olacaktır. Türk Dil Kurumu’na göre göç “*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi; taşınma, hicret, muhaceret.*” anlamına gelmektedir. Türkçede “göç” kelimesi, tarihsel olarak “köç” şeklinde kullanılmış olup, zamanla bugünkü formunu almıştır. Azerbaycan ve Kırgız lehçelerinde “köç”, Başkurt Lehçesinde “küsiş”, “küsiw”; Kazak lehçesinde “köş”, “köşüw”; Özbek lehçesinde “köçiş”; Tatar lehçesinde “küçiş”, “küçüw”; Türkmen lehçesinde “göç”, “göçüş” ve Uygur lehçesinde “köçüş” olarak kullanılmaktadır. Bu kelime, eski Türkçede "yerini değiştirmek, göç etmek"; 'göçebe olmak' ve 'ölmek' metaforu gibi bazı genişletilmiş anlamlar taşımaktadır (Clauson, 1972: 695; Şahin, 2020: 16).

Bu bilgiler ışığında Yörük, göç ve göçebelik terimlerinin birbiriyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Zira Yörük kavramı Orta Asya’dan Anadolu’ya göç etmiş ve Anadolu’dan Rumeli’ye yayılan, sürekli ikametgahı bulunmayan göçebe Türkmenler için kullanılmaktadır. Çetintürk’e (1943) göre Osmanlı’nın ilk dönemlerinde Yörük ve Türkmen kavramları göçebe yaşayış tarzını ifade eden bir anlamda kullanılmıştır.

Yörük Kültürü ve Gelenekleri

Türkiye’de Yörük kültürü, zengin tarihi ve renkli gelenekleriyle dikkat çekmektedir. Göçebelikten doğan geleneksel yaşam biçimleri, kültürel zenginlikleri, gelenek haline gelen ritüelleri Türk kültürünün önemli öğelerindedir. Yörük kültürü ve geleneklerinin şekillenmesinde diğer toplumlarda da görülen dini, tarihsel, coğrafi, sosyal ve ekonomik unsurlar etkili olmuştur. Türk boylarından Anadolu’ya yerleşen Yörükler, atalarından miras kalan bu öğretileri uzun yıllardır yaşamakta nesilden nesile aktarmaktadır. Yörük geleneğini oluşturulan bu unsurlara aşağıda özetle değinilmiştir.

Dini Unsurlar

Yaşamış oldukları coğrafyanın, diğer toplumlarla etkileşimin ve göçebe yaşamın da etkisiyle Türk toplumları dönem dönem Çin, Hind, Tibet ve İran’ın dinî ve mistik etkilerine maruz kalmış, zamanla Maniheizm, Budist, Hıristiyan, Musevî ve İslamiyet gibi inanç sistemlerini benimsemişlerdir (Eröz, 1991: 25; Kafesoğlu, 1972). Ayrıca Gök Tengri, Şamanizm, Animizm, Totemizm, Yer-Su kültü, Atalar kültü ve Türk mitolojisi de Yörük geleneklerine etki eden önemli unsurlardır.

Coğrafi ve Ekonomik Unsurlar

Yörüklerin göçebe yaşamlarından doğan sürekli yer değiştirme, yaylalara, yazlak ve kışlaklara mevsimsel göçleri yaşam biçimlerini ve geleneklerini büyük ölçüde etkilemiştir. Göçebe yaşam tarzı Yörüklerin hayvancılıkla uğraşmalarına ve doğayla iç içe olmalarına da vesile olmuştur. Dolayısıyla ekonomik yapıları büyük ölçüde hayvancılığa dayalıdır. Bununla birlikte dokumacılık ve el sanatları da Yörük

ekonomisinde önemli bir yer tutar. Bu ürünler hem gündelik yaşamda kullanmak hem de ticaret yapmak için önemlidir. Dolayısıyla gelenekleri içinde özellikle yeme-içme, sanat ve zanaat öğelerinin coğrafi ve ekonomik kaynaklı olduğu söylenebilir (Eröz, 1991).

Sosyal, Kültürel ve Tarihsel Faktörler

Yörükler zamanla Anadolu'nun farklı bölgelerine yayılarak kendi kültürel kimliklerini oluşturmuşlardır. Oba adı verilen küçük topluluklar halinde yaşayan Yörüklerin sosyal yapısı, iş birliği içinde olmaları, güçlü aile bağları ve topluluk içindeki dayanışma ile ön plana çıkmaktadır. Misafirperverlik, imece usulü çalışma ve sosyal yardımlaşma ile birlikte sözlü gelenekler, halk müziği ve dansları Yörüklerin kültürel kimliğini yansıtan ve geleneklerinin oluşmasına etki eden önemli öğelerdir (Eröz, 1991; Tuztaş, 2005).

Yukarıda açıklanan konular ve buna bağlı ortaya çıkan Yörük gelenekleri incelendiğinde bazı unsurların inanç sistemleri doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Şamanizm bu açıdan oldukça önemlidir zira birçok ritüelin Şamanizm kökenli olduğu söylenebilir. Şamanizm doğa ruhlarıyla iletişim kurma, transa geçme, iyileştirme ritüelleri ve topluluğa rehberlik etme gibi unsurları barındırmaktadır. Şamanlar, genellikle ruhsal dünyalarla iletişim kurabilen, kehanet yapabilen ve hastalıkları iyileştirebilen özel bireyler olarak kabul edilirler. Şamanizm genellikle kalıtsaldır lakin bazen kişi ilahi bir güç veya kaza sonrası (örneğin seçilmiş kişiye yıldırım çarpması) Şaman olabilir. Kam, Şamanizm'in Türk kültüründeki karşılığıdır. Türk boylarında şamanlar, genellikle "kam" olarak adlandırılır. Kamlar, tıpkı diğer şamanlar gibi ruhlarla iletişim kurar, toplulukları için ritüeller düzenler ve hastalıkları iyileştirme yeteneklerine sahip olarak görülür (Eliade, 1972: 419; Eröz, 1991: 28). Bayat (2004) özellikle Orta Asya'daki Şamanizm'i Türklerdeki Gök Tengri inancı ile ilişkilendirmektedir (Ayaz, 2021: 361,366). Eski Türk toplumlarında görülen birçok gelenek ve uygulamaların Yörük geleneklerine de yansıdığı görülmektedir. Aşağıda bazı örneklere yer verilmiştir.

Doğum Gelenekleri

Doğum soyun devamlılığı için önemlidir. Gebelik ve doğum sürecinde bazı ritüeller gerçekleştirilir. Örneğin kadın gebe kalamıyorsa domuz ve köpek kemikleri yakılır kül haline getirilir çam akması ve balla karıştırılarak ve çeşitli otlar kaynatılıp lapa halinde kadının yumurtalıklarının üzerine sürülür ve üç gece bekletilir. Bunun dışında türbelere gitme, adak adama, uğur ağacına çaput bağlama, kutsal sayılan mağaralarda yıkanma, göl veya pınara tahıl veya para atıp dilek tutma, bıçak okuma ve suda bekletme gibi birçok ritüel kadınların gebe kalması amacıyla gerçekleştirilir. Doğum esnasında doğumun kolay olması için annenin saçları örgülü ise örgüleri açılır, kadında düğümlü hiçbir şey bırakılmaz. Dua okunup sabun dağıtılır, kilitli kapı veya sandık kilitleri açılır, ardıç ağacının yaprakları ısıtılarak annenin karnına konulur, kadının eteğinden şeker veya buğday dağıtılır (Eröz, 1991: 57; Kaygalak Çelebi, 2021:465-475; Kökus ve Uslu, 2020: 144,151; Tuztaş, 2005: 170-180).

Nazar İnancı ve Gelenekleri

Yörük kültüründe önemli görülen bir olgu da nazar inancıdır. İnanca göre nazar sadece insanlara değil canlı, cansız tüm varlıklara geçebilir. Nazardan korunmak için gerçekleştirilen birçok ritüel bulunmaktadır. Nazarlıkların (nazar boncuğu, gök/mavi boncuk, deve boncuğu, iğde çekirdeği, çaltı ağacı, dığan ağacı) kullanılması, tuz patlatma, köz söndürme, kurşun dökme, buhur yakma, üzerlik tohumu patlatma, çadıra veya eve kaplumbağa ölüsü takma, kapı veya bahçe girişine köpek, at, keçi gibi hayvanların kafatasını asma, saçtan tel koparma, gibi gelenekler nazarı önleme veya nazardan kurtulma amacıyla gerçekleştirilir (Gökdemir, 2021:8-17; Kökus ve Uslu, 2020: 149,150; Tuztaş, 2005: 276, 277).

Ölüm ile İlgili Gelenekler

Eski Türklerde ölüm nefesin kesilmesi, ruhun bedenden çıkıp uçuşması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle birisi öldüğünde öldü demek yerine uçtu denilirdi. Bir ölüm gerçekleştiğinde cenaze çadır/ev içine konular ruhu için kurban kesilir, ölü aşı pişirilir, ağıt yakılır. Ağıtçılar ölünün giyim kuşamını alarak bir taraftan ağlarken bir taraftan da ölüyü överler. Yaşlı devenin bağırması, çadıra gelmesi, ipe sürtünmesi ve içeriye bakması oradan birisinin öleceğine işaret eder. Aynı şekilde baykuşun ötmesi de benzer şekilde uğursuzluk sayılırdı (Eröz, 1991: 33,34; Kafesoğlu,1972: 23).

YÖNTEM

Bu araştırma Yörük düğünleri ve geleneklerinin sürdürülebilirliğine katkı bulunmak, konuyla ilgili farkındalık yaratmak ve Yörük düğün geleneklerinin somut olmayan kültürel miras unsuru olarak değerlendirilmesi konusunu tartışmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda gözlem notlarına¹ ek olarak konuyla ilgili yayımlanmış kitaplar, bilimsel makaleler, bildiriler ve Yörük araştırmaları raporları gibi yazılı kaynaklar kütüphane ve çevrimiçi taramalar vasıtasıyla derlenmiştir. Elde edilen belgeler doküman analizi ile derinlemesine incelenmiştir. Bu kapsamda yanıt aranan sorular şunlardır:

- Yörük düğünleri ve gelenekleri somut olmayan kültürel miras olarak kabul edilebilir mi?
- Yörük düğünleri ve geleneklerine yönelik farkındalık yaratma, koruma ve sürdürülebilirliğini sağlama nasıl mümkün olabilir?

Yörük ve Türkmen kavramları ile Yörüklerin sosyal ve ekonomik yapılarını kapsayan daha genel konularda yapılan araştırmalar olsa da spesifik olarak evlilik ve düğün geleneklerine odaklanan çalışma sayısı oldukça azdır. Konuyla ilgili ulaşılabilen çalışmaların ayrıntıları referans listesinde detaylı olarak yer almaktadır. Dolayısıyla

¹ Araştırmacıların katıldığı düğünlerdeki gözlem sonucu elde ettikleri verilerdir. Gözlem 1: Beşkaza (Fethiye/Muğla) Yöresi Geleneksel Yörük Düğünü (Katılımcı Gözlem) Temmuz 2023; Gözlem 2: Burdur Yöresi Geleneksel Yörük Düğünü (Katılımcı Gözlem) Temmuz 2023; Gözlem 3: Denizli Yöresi Geleneksel Yörük Düğünü (Katılımcı Gözlem) Ağustos 2023; Gözlem 4: Antalya Yöresi Geleneksel Yörük Düğünü (Katılımcı Olmayan Gözlem) Ağustos 2023.

araştırmayı kısıtlayıcı en büyük etken Yörük düğün ve gelenekleri üzerine yapılan araştırmaların azlığı veya ulaşılamaması olmuştur.

Araştırmada kullanılan bir diğer yöntem ise gözlemdir. Gözlem yöntemi, beşerî ve sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan, araştırmacının belirli bir olayı, durumu veya süreci sistematik bir şekilde incelemesini içeren bir veri toplama tekniğidir (Aydın, 2018: 3). Gözlem türleri olarak Katılımcı Gözlem (Araştırmacının gözlem yapılan gruba aktif olarak katılır ve grup üyelerinin günlük aktivitelerine dahil olması) ve Katılımcı Olmayan Gözlem (Araştırmacı, tarafsız kalabilmek için gözlem yapılan gruptan bağımsız olarak sadece gözlem yapar) ön plana çıkmaktadır (Uzuner, 1999: 178). Araştırma Beşkaza (Fethiye), Burdur, Antalya ve Denizli Yörelere ile burada yaşayan Yörük'leri kapsamaktadır. Gözlem yapılan süreçte araştırmacılar Temmuz-Ağustos 2023 tarihlerinde bölgelerde yapılan dört farklı geleneksel düğünün üç tanesine katılımcı gözlemci, bir tanesine de katılımcı olmayan gözlemci olarak iştirak etmiştir. Doküman incelemesi ve gözlem analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmacıların gözlemleri ve doküman incelemesi neticesinde elde edilen bulgular ele alınmıştır. Yukarıda detayları anlatılan SOKÜM kapsamında değerlendirilmesi için kültürel mirasın detaylı bir şekilde tanımlanması ve envanterinin çıkarılması önemli bir aşamadır. Buradan hareketle konunun önemini anlamak ve daha detaylı anlaşılması amacıyla Yörük düğünleri ve gelenekleri, araştırmacıların gözlem notlarını literatür ile destekleyerek, başlıklar halinde tanımlanmıştır. Orhun Kitabeleri'nde İslamiyet'ten önceki Türklerin sosyal yapılarının oğuş (aile), urug (aileler birliği), bod (boy, kabile), bodun (boylar birliği) ve il (devlet) olarak adlandırıldığı görülmektedir (Mandaloğlu, 2022: 483). Aile yani Oğuş kelimesi "kabile, boy, soy, akraba, nesil" olarak daha geniş anlamda ifade edilmektedir (Eremrem, 1998: 27-29; Tuztaş, 2005: 196).

Eski Türklerde toplumu en küçük yapısı olan ama devletin de temeli olarak görülen aile yapılanması oldukça önemlidir. Günümüzde daha esnek davranılsa da Yörükler kendi aralarında kız alıp verme yani Yörük kadın ve erkeğin birbiriyle evlenmesini (Endogami: *İç evlilik, grup içi evlilik* - TDK, 2024) tercih etmektedir. Andrews'ın 1989 yılında yapmış olduğu bir araştırma Yörüklerin sadece yüzde 3'ünün Yörük olmayan topluluklarla evlilik yaptığını ortaya çıkarmıştır (Aktaran: Doğan & Doğan, 2005: 685). Öyle ki yüzyıllar önce Yörüklerden başka bir topluluğa kaçan kız alınıp zorla obasına geri götürülürmüş. Doğan & Doğan'a (2005) göre günümüzde de benzer durumlarla karşılaşmaktadır. Yörük düğün geleneklerini detaylı anlayabilmek için evlilik öncesi, kız isteme, nişan, düğün öncesi ve düğün olmak üzere ayırmak faydalı olacaktır.

Evlilik Öncesi Gelenekler: Kız İsteme, Söz Kesme, Nişan

Eski Türk toplumlarında evlilik beşik kertmesi, görücü usulü, kaçma/kaçırılma, kaçırma, Levirat (Ölen kardeşin karısı ile evlenme), Sorarat (Baldızla yapılan evlilik), Taygeldi (Dul çocuklu kadın ve/veya çocuklu dul bir erkeğin evlenmesi) şeklinde

yapılmaktadır (Eröz, 1991: 54-55; Tuztaş, 2005: 197). Evlilik öncesi aşama özellikle evlilik çağına gelen kadın ve erkeklerin sosyal yaşamdaki rolüne ve eş seçme geleneklerine odaklanmaktadır.

Kız evlat için bütün bu seremonilerin başlangıç noktası kızın büyümesi, çocukluktan genç kızlığa adım atmasıyla ilişkili olan baş bağlama" adı verilen gelenektir. Alanya gibi bazı yörelerde uygulanan bu Yörük geleneğine "tellik giydirme" veya "bürümcük töreni" adı da verilmektedir. Törenden bir gün önce ikram hazırlıkları (şepit, pişi, külük gibi) tamamlanır. Tören günü kızın arkadaşları, komşuları ve akrabaların katılımıyla baş bağlama töreni yapılır. Kız misafirlerin ortasına oturtulur, etrafında dans edilir, evliliğinde mutlu bir kadın tarafından başına bir örtü örtülür. Bu törenle artık kızın başı bağlanmış olup evliliğe hazır bir gelin adaydır ve her damat adayı bu kızı isteyebilir (Ünalın, 2022: 182)

Evlenme için belli yaş şartı aranmasa da gençlerin büluğ çağında olması gerekirdi. Dede Korkut'ta da görüldüğü üzere eski Türkler için genç erkeğin evlilik çağına geldiğini ispatlaması için bir yiğitlik yapması ve il meclisinden ad alması gerekirdi (Eremrem, 1998: 30). Evlilik çağına gelen erkek için uygun kız bulma oldukça önemli bir adımdır. Kız kadar kızın soyu da oldukça önemlidir. Gençlerin rızası yani birbirini kabul etmesi ve anne babanın da rızasının olması oldukça önemlidir. Birbirini kabul etmeyen gençlere yapılan baskı kaçma, kaçırma yoluyla yapılan evliliklere neden olabilir. Bu süreçte farklı biçimlerde uygun eş adayı seçilmektedir. Göktürklerde erkeklerin cenaze törenlerinde eş adayı seçtiği ve bunu ailesine bildirdiği düşünülmektedir. Bununla birlikte gündelik işler yapılırken, toylarda, çeşitli etkinlik ve festivallerde de eş adaylarının birbirini görüp beğenmesi veya görücü usulü talip olunması gibi gelenekler de bulunmaktadır (Doğan & Doğan, 2005; Eröz, 1991; Mandaloğlu, 2022; Tuztaş 2005).

Evlenmeye niyeti olan erkek ve kadın çeşitli şekillerde ailesine bu isteklerini belli etmektedirler. Erkekler bu isteklerinin babasının ayakkabısına çivi çakarak, pilava kaşık saplayarak, tek çorap giyerek, evde huzursuzluk çıkararak, küsererek, durgunlaşarak, eve geç gelerek, sabahları geç uyanarak ve/veya bıyık bırakarak fark edilmesini sağlamaya çalışmışlardır. Kadın ise bulaşık, süpürge gibi nesnelere veya tavuk gibi besledikleri hayvanlarla kavga ederek, sık sık su getirmeye giderek, ölme isteğini belirterek (Allah canımı alsa da kurtulsam...), ağaca çaput bağlayarak bu isteğini dile getirmeye çalışmışlardır (Demirbulat, 2021:431,432).

Sonuç itibarıyla uygun eş seçiminin ardından erkek ailesinin kızı görmesi ve test etmesi aşaması gelmektedir. Eve/çadıra giden kadınlar evin temizliğine, kızın davranış ve hareketlerine bakıp karar verirlerdi. Evin düzenli olup olmadığı, hissettirmeden yapılan temizlik testleri kız seçiminde oldukça önemlidir. Çoğunlukla bu testler tesadüf gibi ve kız tarafından habersiz gerçekleştirilirdi (Demirbulat, 2021; Doğan & Doğan, 2005; Mandaloğlu, 2022; Tuztaş 2005; Yoloğlu & Topalova, 1999). Bu süreçte erkeğin annesi tarafından gelin adayına yönelik yapılan testler şöyle sıralanabilir (Kazıcı, 1998: 209-210);

- Bulgur, buğday gibi bakliyatları ayıklarken kıza yardım etme bahanesiyle kızla sohbet etmesi kıza yakınlaşması sohbetini değerlendirmesi,
- Sohbet ederken bilerek yaklaşım ağız kokusunu değerlendirmesi,
- Bakliyat ayıklarken göz sağlığını kontrol etmesi,
- El ve cildin temizliğini, sağlığını kontrol etmesi,
- Ayıklama işi bitince artıkları hemen kaldırıp kaldırmadığına bakılması (Artıklar hızlı bir şekilde tavuklara atılması beklenir. Böylece ayağa kalkarak siniyi taşıyan kızın fiziği, fiziksel hareketleri, endamı, anatomik olarak bir sağlık problemi olup olmadığı kontrol edilir.)

Evlilik kararı alınmasıyla kız isteme geleneğine geçilmektedir. Kız istemeye genellikle çekirdek aile ile birlikte sülalenin büyükleri veya toplum nezdinde saygın aracılar da iştirak eder. Bu aracıları Kaşgarlı Mahmud hısımlar ve dünürler arasındaki elçiye "sawçı"; hısımlar, dünürler arasında gelip giden aracıyı "yorigçı"; iki kişi arasında aracı olan ve evlenme zamanında dünürler arasında gelip giden kişiyi de "arkuç" olarak tanımlamaktadır. Erkek babası kız isterken "Tanrı Buyruğu" olduğunu belirterek olaya kutsiyet kazandırır. Baba kızın üzerinde sonsuz velayet hakkına sahip olsa da kızın rızasını almak ister. Bu aşamada kız rızası olduğunu belli etmek için bir mendil rızalık olarak verir ve evliliğin ilk akdi olarak görülen söz kesme geleneği yapılır. Bu aşamada başlık parasına benzer "Kalın" ödemesi istenirdi. Kalın miktarı ailenin sosyo-ekonomik yapısına göre değişmekle birlikte ne kadar yüksek olursa ailelerin o kadar statü ve prestij sahibi olduğu anlamına gelirdi. Kalın aileye yapılan ödeme olup tamamı ödenmeden düğün yapılmazdı. Ayrıca günümüzde söz kesilirken yüzük takma geleneğinin ilk örnekleri mendil ucu bağlama şeklindedir. Geleneksel Yörük kültüründe kız istemenin akabinde olumlu cevap verildiği taktirde gelin tarafı mendil ucu bağlayarak damada gönderirmiş. Bu gelenek artık çiftlerin sözlü olduğu anlamına gelmektedir. Söz kesimi sonrası nişan için hazırlıklara başlanır. Nişan evliliğin ön akti, sözleşmesi niteliğinde olup nişanlanan çift için "Adaklı" söylemi kullanılırdı. Nişan geleneği Dede Korkut hikayelerinde de geçmektedir. Bamsı Beyrek'in parmağındaki altın yüzüğü çıkararak Banu Çiçek'e takması ve "Aramızda nişan olsun han kızı..." demesi İslamiyet öncesi Türk kültüründe nişanın varlığına örnektir. Nişanda temel amaç sadece aile etrafında duyurulan evlilik olayını daha geniş bir çevreye duyurmaktır (Clason, 1972; Demirbulat, 2021; Ercan, 2002; İnciay Yapım, 2020; Mandaloglu, 2022; Erdem Nas, 2015: 28; Tuztaş 2005).

Yukarıda bahsedilen gelenekler evlilik öncesi geleneklerin genel bir özetini içermekte olup derinlemesine incelendiğinde başlı başına bir araştırma konusu olabilmektedir. Gelenekler ayrı ayrı incelendiğinde zamanla Yörük kültürüne adapte edildiği ama günümüze kadar değişiklik gösterdiği görülmektedir. Günümüzdeki süreç değerlendirildiğinde ekonomik, sosyal ve kültürel yapıdaki değişikliklerin evlilik öncesi geleneklerin uygulanmasını da farklılaştırdığı söylenebilir. Örneğin genç erkeğin yiğitlik yapması ve ad alması görülmemektedir. Ayrıca gençlerin evlilik çağına gelme isteklerini dile getiriş biçimleri ve eş seçimi kültür ve eğitim düzeyleri, sosyal ortam ve gelişen teknolojinin getirdiği sanal ortamlar gibi nedenlerle tamamen farklılaştığı, ailelerin anlamasını sağlamaya yönelik davranışların yerini açık dille

konusmak, hatta ailelere haber vermeden gerçekleştirilen evliliklerin aldığı görülmektedir.

Düğün Öncesi Gelenekler

Düğün sadece iki çiftin birlikteliğini duyurmak için değil sosyalleşme, yardımlaşma, iş birliği, kaynaşma ve kültürün yaşatılması açısından da oldukça önemli bir gelenektir. Düğüne hazırlık gelenekleri evlenecek kadın ve erkeğin yuva kurmasını kolaylaştırmayla birlikte düğünün istenilen biçimde yapılması, olası olumsuzlukların önlenmesi açısından oldukça önemlidir.

Düğün öncesi yapılacaklar listesi oldukça yoğundur. Öncelikli olarak aile büyükleriyle birlikte düğün alışverişi yapılır. Bu alışverişte gelin ve damat bohçası hazırlanır. Bu bohça Yörük kıyafetlerini tamamlayan üç etek kumaşı (kutnu), iç kıyafetler ve/veya kumaşları, yazma, damat için fes, iç gömlek, yağlık gibi geleneksel kıyafet ve/veya kumaşları, aile büyükleri için basma gibi kumaşlar, baba için gömlek, giyim ve kumaşlar gibi hediyelerden oluşmaktadır. Alışverişlerden sonra alınan kumaşlarla kıyafetlerin dikilmesi imece usulü yapılır, buna “Urba kesme, sırt biçme” adı verilirdi (Mandaloğlu, 2022; Tuztaş 2005). Yörük düğünlerinde de bohça olayı vardır. Kız annesi için hazırlanan ve ana pahası adı verilen bohça düğünden on beş gün önce damat tarafından birkaç kadınla kız evine/çadırına götürülür. Damat tarafı kız evine esvap biçme geleneğini yerine getirmek için komşu ve akrabalarını çağırır. Baş üstünde taşınan bohça kız evinde teslim alınır ve üç kere yere atılır. Bohça herkesin önünde açılarak içindekiler gösterilir. Bohçanın en üstüne bohçayı açan evin gelini veya kızına verilmek üzere hediye konulur (İnciay yapım, 2020).

Düğün öncesi diğer bir önemli hazırlık davet hazırlığıdır. Düğüne davet “oku”, “okuntu” adı verilen hediyelerden oluşur. Eröz (1991) Türk Hakanlarının beyleri görüşmek üzere davet edecekleri zaman onlara ok göndererek davet etmesine atfen “okuntu” kelimesinin “ok” kelimesinden türetilmiş olabileceğini belirtmiştir. Oku dağıtma geleneği düğüne gelmesini istedikleri eş, dost ve akrabalara yönelik yapılmaktadır. Gönderilen hediyeler “okuluk veya okuntu” olarak adlandırılır. Yakın akraba ve daha fazla değer verilen yakınlarına gömlek, entari, kumaş, havlu gibi ederi daha yüksek okular gönderilirken yakınlık derecesi azaldıkça peşgir, atlet, bardak, kibrit gibi daha düşük maliyetli okuluklar gönderilir. Bu okulukların karşılığı ve sosyal dayanışmanın bir göstergesi olarak düğün sahibine düğün öncesi ve esnasında takı veya hediyeler gönderilirdi. Eski Yörüklerde hemen her oba hayvancılıkla uğraştığı için bu hediyeler keçi, davar gibi hayvanlar olabilirken günümüzde altın, para veya ev eşyası gibi hediyelerle yer değiştirmiştir (Eröz, 1991; 55; Gözlem Notları 1-3, 2023; Özdemir, 2018: 245-246; Tuztaş 2005: 212).

Düğün öncesi hazırlıkların önemli bir aşaması da ikramlıkların ve düğün yemekleri malzemelerinin tedarik edilmesidir. Tüm malzemeler düğün günü hazırlanacak yemekler için birkaç gün öncesinden tedarik edilir. Düğün boyunca hiçbir misafirin aç bırakılmaması ve layığınca ağırlanması önemlidir. Dolayısıyla potansiyel ziyaretçi sayısı baz alınarak tüm hazırlıklar yapılır. Ekmek yapımı ve paylaşımı geleneği düğünlerin önemli bir parçasıdır. Düğünde tüketilmesi öngörülen miktarda ekmek

köy sakinleri tarafından imece usulü yapılır ve düğüne hazır halde bekletilir. Genellikle maya kullanılmadığı için daha dayanıklı olan yufka, lavaş gibi ince ekmek yapımı tercih edilmekte, nadiren de bazlama, tandır/kuyu ekmeği tercih edilmektedir. Ayrıca köyün erkekleri köy içinde bulunan dibek taşında keşkek dövme geleneğini imece usulü yerine getiriler. Düğün töreninin ve özellikle Yörük düğünlerinin vazgeçilmezi eğlencedir. Eğlence davul, zurna ve çalgı ekibi ile organize edilir ve düğün öncesi hazırlığın önemli bir aşamasıdır (Gözlem Notları 1-2-3-4, 2023)

Günümüzde bu geleneklerin çoğu devam ettirilmekte olup farklılıklar görülebilmektedir. Örneğin düğün alışverişi günümüzde de vardır ve bohça hazırlığı bunun önemli bir parçasıdır. Fakat bohça içeriği günümüzde hazır giyim ürünleri ile kozmetik ürünlerinden oluşmaktadır. Bohçaların teslimi de yörelere göre düğün öncesi, kına merasimi veya düğün esnası olmak üzere değişiklik göstermektedir. Her iki taraf da karşılıklı bohça hazırlığı yapmaktadır. Düğün öncesi gelinlik, damatlık, kınalık gibi alışverişlerde düğün boyunca ve sonrasında günlük yaşamda kısa sürede ihtiyaç duyulabilecek giyim-kuşam da alınmaktadır. Bu alışverişlerin önemli bir bölümünü düğünde geline takılacak altın takılar oluşturmaktadır. Takı miktarı damat tarafının ekonomik durumuna göre değişmekte olup miktarın çokluğu önemli bir statü ve prestij göstergesidir. Geleneksel Yörük düğünlerinde günümüzde de oku gönderme, okuntuluk benzer şekilde devam etmektedir. Fakat günümüzde birçok düğünde özellikle daha uzak hısımlara gönderilen okuntuların yerini davetiyelerin aldığı gözlemlenmiştir (Gözlem Notları 1-2-3-4, 2023)

Düğün ve Sonrası

Türklerde aile kurma ve evlilik kutsal sayıldığından düğün merasimi de oldukça önemlidir. Birlik, beraberlik, yardımlaşma, kaynaşma ruhunu barındıran düğünler "Toy" olarak nitelendirilir ve düğünün gösterişli olmasına önem verilir (Mandaloğlu, 2022: 491). Düğünler yaz, bahar, kış mevsimlerinde hatta göç esnasında yapılabilir. Düğün üç gün, bir hafta hatta daha uzun süreli olabilir lakin genellikle üç gün tercih edilir. Bu günler cuma, cumartesi, pazar veya salı, çarşamba, perşembe olmak üzere belirlenir. Düğünün ilk günü sabah erken saatlerde damat evinde dua okutulur ve bayrak asılır. Bu gelenek yöreye göre değişiklik göstermektedir. Örneğin Burdur yöresinde bu geleneğe "Bayrakbaşı" denilmekte ve düğünün başlayacağı günün önceki gecesinde damat tarafında toplanan köy halkının bayrak hazırlığıyla başlar. Damat evine gelen her kadın yanında uzun sırik, yazma getirir. Çoğunlukla ev sahibi tarafından da hazır bulundurulan yazmalar uzun bir sırik ucuna bir sırik için birden fazla yazma olacak şekilde yerleştirilir, sıriğin uç kısmı çiçeklerle bezenir ve bir bayrak şeklinde hazırlanır. Genellikle sıriğin ucuna yazmaların ve çiçeklerin kolay yerleştirilmesi için küçük bir patates, soğan veya elma saplanır. Birden çok rengarenk bayrak hazırlanır ve müzikler eşliğinde damat evinin damına veya birçok noktadan görülebilecek bir yerine önce büyükçe bir Türk bayrağı ile birlikte dizilir. Burada amaç hem düğün evini süslemek hem kız evini oğlan evinden ayırmak (Kız evine sadece Türk bayrağı asılır) hem de düğüne uzaktan gelen, evin yerini bilmeyenlere işaret olmasıdır (Gözlem Notları 1-2, 2023).

Düğünün ilk günü dualar ve bayrak dikiminin ardından davul ve zurna çalmaya başlar. Davul ve zurna ekibi genellikle iki kişiden oluşmakla birlikte sayının artması da önemli bir prestij göstergesidir. Bu süreçte ikramlıklar ve düğün yemekleri pişirilir ve misafirlere ikram edilmek üzere hazır bulundurulur. Bu yemek düzeni üç gün boyunca günün her saatinde hazır bulundurulur. Gün içinde ara ara diğer müzisyenler, çalgı ekipleri de müzikli eğlenceyi başlatır. Gözlem yapılan Beşkaza, Burdur, Denizli düğünlerinde gün içinde davetlilerin davul zurna ekibiyle uzak bir mesafeden karşılandığı görülmüştür. Oku karşılığı damada, damat veya gelin sağdıcına altın veya para şeklinde asılır ve davul zurna eşliğinde düğün evine doğru yavaş yavaş yürünür. Düğün evine ulaşıldığında ise damat ve/veya düğün sahipleriyle halk dansı oynanır. Teke yöresinde üç gayda (üç farklı ezgi) oynanır. Gün içerisinde çok kısa zaman diliminde onlarca misafir bu şekilde karşılanır. Genellikle düğünün ikinci günü bu açıdan daha yoğun geçer. Dansın akabinde misafirler sofraya davet edilir düğün yemeği ve ikramlıklar takdim edilir (Gözlem Notları 1-2-3, 2023).

Günümüzde çok yaygın olmasa da düğünün ilk günü Yörük düğünlerinde odun kesme ve kınalık gelenekleri uygulanır. Düğün günü ilk sabahı düğün başladıktan sonra damat, sağdıç ve arkadaşları önce kız evine giderler ve oynarlar. Amaç kıza damadın oynayışını göstermektir. Akabinde damat, arkadaşları ve köylüler odun kesme geleneğini yerine getirmek üzere ormana gider, toplanan odunlar yazma ve boncuklarla süslenen eşeklerle kız evine gönderilir. Burada amaç düğün yemekleri pişirilirken kullanılacak odunları temin etmektir. Odunlar getirildikten sonra kınalık geleneği yerine getirilir. Kınalık olarak kız evine ekmek, yoğurt, çeşitli bakliyalardan oluşan yemeklik malzemeler ve küçükbaş hayvan gönderilir. Amaç kız evinin düğün giderlerine katkıda bulunmaktır. Kız evinin ekonomik durumuna göre miktar arttırılarak yardımlaşma ve dayanışmanın gerekliliği yerine getirilir. İlk günün akşamı da genel bir müzikli eğlence yapılarak ilk gün tamamlanır (Gözlem Notları 1-2, 2023, Tuztaş, 2005).

İkinci gün yine davul ve zurna eşliğinde güne başlanır. İlk gün yapılan karşılama ve yemek ikramı ikinci gün de devam eder. İkinci gün öğle yemeği akabinde kız evinde Çeyiz adı verilen eğlence yapılır. Genellikle kadınların katıldığı bu eğlence eski Türk geleneklerinde yer alan ve günümüzde kısmen uygulanan çeyiz serme geleneğine atfen yapılmaktadır. İkinci günün akşamı en büyük eğlence akşamıdır denilebilir. Erkek tarafında müzikli eğlence devam ederken kız tarafında da kına gecesi düzenlenir. Kına yakma geleneği oldukça önemlidir. Türk inancında kına "adanmışlık" ve "seçilmişlik" göstergesi olarak kabul edilir. Kına gecesi gelin genellikle kırmızı bir elbise (bindallı) giyer, başı kırmızı bir örtü ile örtülür. Hazırlanan kına harcı gelinin ağlamasını sağlamak için ağıtlar ve acıklı türküler eşliğinde gelinin başında gezdirilir. Gelinin önüne getirilen kına harcına eskiden birinci derecede erkek yakınlarının para veya altın atması beklenirken günümüzde gelinin avucuna erkek annesi tarafından kına üzerine birer altın konularak gelenek yerine getirilir. Akabinde erkek tarafı evine döner ve her iki tarafta eğlence devam eder. Yörük düğünlerinde ateş etrafında oynama, deve kılığına girme, erkeklerin kadın kılığına girmesi, sinsin

oyunu gibi çeşitli tiyatral oyunlar oynama, güreş tutma gibi etkinlikler yapılır ve gece sonlanır (Demirbulat, 2021; Ercan, 2002; Gözlem Notları 1-3, 2023, Tuztaş, 2005).

Üçüncü gün gelin alma günüdür. Damat evinde gelin alayı toplanırken gelin evinde hazırlıklar yapılır. Gelin alayı kız evine davul zurna eşliğinde gelir. Damat gelin alma merasimine katılmaz. Erkek tarafında gelin almanın mutluluğu yaşanırken kız evinde ayrılığın hüznü ve kızın yuva kurmasının sevinci aynı anda yaşanır. Gelin evden çıkmadan önce babası tarafından kuşak bağlama ritüeli yapılır. Baba kırmızı kuşağı kızının beline dolar, bağlar ve çözer. Üç kez aynı işlemi yaptıktan sonra kuşak bağlanır ve duvak örtülür. Duvağın üzerine de kırmızı bir örtü örtülür. Babası kızın ayakkabısına para koyar. Gelin evden babasıyla birlikte çıkar. Bu esnada gelinin annesi veya yakını gelinin başı üstünden buğday, çörekotu, para ve şeker serpiştirir. Yörük kültüründe çeyiz gelinle birlikte evden çıkarılır. Çeyizler kızın yeni evine taşınmak üzere develere, atlara yerleştirilir. Gelin dualar eşliğinde ata veya deveye bindirilir ve damat evine doğru yola çıkar. Anamur gibi bazı yörelerde çeyiz gönderme günü perşembedir ve halk dilinde “kesene” adı verilen çeyiz damat evine gönderilir. Bu geleneğe “kesene kesmek” adı verilir. Kesene kesmenin karşılığı olarak damat tarafı “soğuş” adı verilen keçi keser, darı dövmesi ve keşkek eşliğinde kız evine gönderir. Damat gelini evin önünde karşılar, gelin attan inmeden önce gelinin başı üzerinden su, buğday, para serper. Bu geleneğe “saçı”, “saçuv” veya “çaçılama” adı verilmektedir. Damadın anne ve babası geline indirmelik olarak adlandırılan bahşiş verir ve gelini attan indirerek evlerine götürürler. Bu süreçte yörelere göre farklılaşan, gelinin üzerinden şeker, buğday, çörek otu, para serpmek, gelinin su dolu testiye eve girmeden önce devirmesi, kapıya gerilen ipi çözmesi, kapı eşiğine yağ veya bal sürmesi, kesilen kurbanın üzerinden atlaması, gelinin ayakkabısına buğday konulması, testi kırma gibi gelenekler bulunmaktadır. Düğün gerdek gecesiyle son bulur. Bu gelenekler daha çok nazar, uğursuzluk önleme, bolluk ve bereket ritüelleriyle ilişkilendirilir (Çetin, 2008; Ercan, 2002; Erdem Nas, 2015: 28; Gözlem Notları 1-2-3, 2023; İnciay Yapım, 2020, Mandaloğlu, 2022; Tuztaş, 2005).

Yukarıda bahsedilen geleneklere ek olarak Göçer (2015) tarafından mülakat yöntemi kullanılarak yapılan araştırmanın bir bölümü Yörük düğün geleneklerine odaklanmıştır. Bu kapsamda düğünün son günü uygulanan geleneklere geline ölümü ve baba ocağına geri dönüşü hatırlatmak amacıyla gelin dolambacı adı verilen bir ritüelden bahsedilmiştir. Gelin baba evinden çıktıktan sonra mezarlık etrafında dolandırıldıktan sonra damat evine götürülmüş. Bunun yanında gelin alma günü yatsı namazından sonra damat, sağdıçları ve arkadaşları damat evine giderek Güveye Hu Okuma merasimi gerçekleştirirlermiş. Bu, İmamın okuduğu dua akabinde hep birlikte “ÂŞIKIN EFKÂRI HU... HU..” diye bağırdukları bir ritüeldir (Göçer, 2015: 39).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yörük düğünlerinin ritüelleri, yüzyıllar boyunca nesilden nesile aktarılmış ve bu süreçte çeşitli kültürel, sosyal ve ekonomik değişimlere rağmen özünü korumuştur. Elde edilen veriler ve yukarıda detaylı bir şekilde ele alınan bulgular ışığında göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçiş, sosyal ve kültürel değişimler, teknolojinin getirdiği

yenilikler gibi birçok etkenin Yörük düğün geleneklerinin çoğunun sonunu hazırladığı söylenebilir. Örneğin, evlilik öncesi adetlerde görülen evlilik çağına gelen gençlerin ailesine evlenme isteklerini bildirme şekilleri, ailelerin iletişimde aracı kullanmaları, düğün süreleri, çeyiz gönderme, gelin alma adetleri gibi kültürel uygulamaların değişime uğradığı söylenebilir. Buna rağmen gözlem yapılan bölgelerdeki geleneksel düğünlerde birçok geleneğin devam ettiği görülmüştür. Modern yaşamın getirdiği kolaylıklar ve farklı kültürlerle etkileşimin artması sebebiyle günümüz düğünlerinin daha çok tek gecelik eğlence, arkadaş arasında batı kökenli bekarlığa veda ve sosyal medya yoluyla moda olan kına gecesi uygulamaları şeklinde organize edilmesine neden olmaktadır. Belirli bir ölçüde ve çevrede kabul edilebilir bir gelişme olsa da bütüncül bakıldığında Türk kültürü ve Yörük geleneklerinin sürdürülebilirliğine uzun vadede zarar verecek bir değişim olduğu kabul edilmelidir.

Yörük düğünleri eski Yörük kültürünün temelini de oluşturan eski Türk geleneklerinde görülen sosyal dayanışma, yardımlaşma, birliktelik, kültürel kimliğin ve geleneksel yaşam biçiminin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında oldukça önemlidir. Bu özellikleriyle somut olmayan kültürel mirasın önemli bir ögesi olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada cevap aranan “Yörük düğünleri ve gelenekleri somut olmayan kültürel miras olarak kabul edilebilir mi?” sorusunun cevabı da netlik kazanmıştır. Araştırmanın cevap aranan “Yörük düğünleri ve geleneklerine yönelik farkındalık yaratma, koruma ve sürdürülebilirliğini sağlama nasıl mümkün olabilir?” sorusu UNESCO’nun 2003 sözleşmesinde önerilen koruma planları doğrultusunda aşağıda cevaplanmaya çalışılmıştır. Sözleşmede önerilen temel koruma önlemi envanterlerin hazırlanmasıdır. Taraf Devletler ayrıca aşağıdakileri amaçlayan uygun yasal, teknik, idari ve mali önlemleri benimsemeye teşvik edilmektedir (UNESCO, 2024c):

- Somut olmayan kültürel mirasın yönetimi konusunda eğitim veren kurumların oluşturulmasını veya güçlendirilmesini ve bu mirasın icrası veya ifadesi için tasarlanmış forumlar ve mekanlar aracılığıyla iletilmesini teşvik edilmesi;
- Somut olmayan kültürel mirasa erişimin, bu mirasın belirli yönlerine erişimi düzenleyen geleneksel uygulamalara saygı gösterilerek sağlanması;
- Somut olmayan kültürel mirasa ilişkin belgeleme kurumlarının kurulması ve bunlara erişimin kolaylaştırılması.

Bu kapsamda geleneksel Yörük düğünleri, UNESCO’nun Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi’nin tanımladığı toplulukların kimliklerini ve sürekliliklerini sağlayan uygulamalar, temsiller, ifadeler, bilgi ve becerileri içeren kriterlerini karşıladığı düşünülmektedir. Dolayısıyla üzerinde çalışılması ve SOKÜM listesine dahil edilmesi için hazırlıkların yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle arşiv çalışmalarının yapılması ve Türkiye’nin SOKÜM envanterine eklenmesi önerilmektedir. Yörük kültürü ve geleneklerinin detaylı bir şekilde belgelenerek arşivlenmesi oldukça önemlidir. Video kayıtları, fotoğraflar, doküman taramaları, derinlemesine bilgi sahibi olunabilecek kişi, kurum ve kuruluşlarla yapılacak

görüşmeler ve bu görüşmelerin ses ve görüntü kayıtlarının alınması ve bu çalışmaların akademik araştırmalarla desteklenmesi önemli bir arşiv oluşturacaktır.

Kültürel bir öğenin sürdürülebilirliğinin sağlanması yeni nesillere aktarılmasıyla daha mümkün olmaktadır. Bu kapsamda farkındalığın artırılması ve genç kuşağın öğrenebilmesi için eğitim programları, seminerler, konferanslar, drama ve atölye çalışmaları organize edilebilir. Farklı düzeydeki eğitim ve öğretim müfredatlarına eklenebilir. Bu doğrultuda ilgili kurum ve kuruluşlarda konuyu araştırarak birimlerin yetkilendirilmesi önemli bir fayda sağlayacaktır.

Yörük düğünleri ve gelenekleri turistik bir ürün olarak yaratıcı turizm kapsamında değerlendirilebilir. Böylece hem yerel ekonomiye katkı sağlayabilir hem de Yörük düğünlerinin daha geniş kitleler tarafından tanınmasına olanak sağlayabilir. Lakin iyi yönetilmezse zarar verebileceği için etkili ve zarar görmeden tasarlanabilmesi için üzerinde bilimsel çalışmaların artırılması önerilmektedir. Somut olmayan kültürel mirasların doğru tanıtım ve pazarlama stratejileriyle turizme kazandırılması önem arz etmektedir. Dolayısıyla oldukça titiz bir çalışmayla koruma ve turizme kazandırılma planlamalarının yapılması önemlidir. Aksi taktirde kültürel yozlaşma, aslını kaybetme ve kültürel unsurun sürdürülebilirliğine zarar verme gibi sonuçlar ortaya çıkabilir. Üniversiteler ve araştırma merkezleri, bu alanda çalışmalarını teşvik etmeli ve desteklemelidir. Yapılan araştırmaların sonuçları hem akademik çevrelerde hem de halk arasında paylaşılmalıdır. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları, bu süreçte toplulukları destekleyici teşvikler ve programlar geliştirmelidir.

Bu araştırma kısıtlı bir bölge ve zamanda gözlem yapılarak ve kısıtlı kaynaklarla yürütülmüş fakat daha geniş çaplı bir araştırmanın temelini oluşturmak üzere tasarlanmıştır. Araştırmanın konuya dikkat çekmek, farkındalık oluşturmak ve literatürdeki çeşitliliği artırarak ileride konu üzerinde çalışma yapmak isteyen araştırmalara kaynak teşkil edebilecek önemli bir araştırma olduğu düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Teşekkür: Katkılarından dolayı hakemlere teşekkür ederiz.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onayı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Güncel Turizm Araştırmaları

Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Bilgilendirilmiş Onam Formu: Tüm taraflar kendi rızaları ile çalışmaya dâhil olmuşlardır.

Etik Kurul Onayı: Çalışma kamuya açık ikincil verilerin kullanılmasıyla oluşturulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı: 1. yazar katkı oranı: %60; 2. yazar katkı oranı: %40

Veri Kullanılabilirlik Beyanı: Araştırma verileri paylaşılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Ayaz, N. (2021). Şaman kültürü: Anadolu'ya yansıyan inanış ve ritüeller. Ö, Güzel (Ed.) Anadolu kültüründe inanış ve ritüeller, teoriden pratiğe köken ve yansımalar (s.359-385) içinde. Nobel Akademik.
- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2/2, 60-71.
- Bayat, F. (2004). *Türk şaman metinleri: Efsaneler ve memoratlar*, Piramit Yayınları.
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century turkish*. Oxford University Press, Erişim Adresi: <https://archive.org/details/sir-gerard-clauson-an-etymological-dictionary-of-pre-thirteenth-century-turkish-/mode/2up> adresinden 13 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.
- Çetin, C. (2008), Türk düğün gelenekleri ve kutsal evlilik ritüeli. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 48(2). 111-126.
- Çetintürk, S. (1943). Osmanlı İmparatorluğunda Yörük sınıfı ve hukuki statüleri. *Ankara, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü*,. Erişim adresi:<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2152307> adresinden 13 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.
- Demirbulat, Ö. G. (2021). Evlenme ve düğüne dair: Anadolu kültüründe kutsallaştırılmış ritüeller. Ö, Güzel (Ed) Anadolu kültüründe inanış ve ritüeller, teoriden pratiğe köken ve yansımalar (s.423-453) içinde. Nobel Akademik.
- Doğan, M., & Doğan, C. (2010). Yörüklerin Hayat Tarzı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49, 678-708.
- Eliade, M. (1972). *Shamanism: Archaic techniques of ecstasy*. (İngilizce çeviri Willard R. Trask). Princeton University Press. Erişim Adresi: https://archive.org/details/shamanismarchaic0000elia_c1t1/page/n7/mode/1up?q=kam&view=theater adresinden 13 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.
- Ercan, A. M. (2002). Gelibolu Yarımadası'nın geçiş dönemi adetleri üzerine bir inceleme (Doğum-Düğün-Ölüm) [Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi] https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=U136hd8oNAeUdGm7anblNQ&no=r0tnAH2xA4ovo60_QATPeg
- Erdem Nas, G. (2015). Yörük kültüründe düğün- ölüm âdetleri ve adlandırmaları. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 1(2), 25-32.
- Eremrem, N. (1998). Eski Türklerde aile. Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri, (s.21-32) içinde. Globus Dünya Yayınları.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler, (1. Basım)*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Göçer, A. (2015). Bektaşî Türkmenlerinde halk inançlarının sosyal yaşamdaki izleri üzerine bir araştırma: Yörük köyü örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (73), 31-48.
- Gökdemir, S. (2021). Türk halk inançlarında hayvanlar. Ö, Güzel(Ed.) Anadolu kültüründe inanış ve ritüeller, teoriden pratiğe köken ve yansımalar (s. 621-645) içinde. Nobel Akademik.

- Gözlem Notları 1. Beşkaza (Fethiye/Muğla) Yöresi Geleneksel Yörük Düğünü. Katılımcı Gözlem. Temmuz 2023.
- Gözlem Notları 2. Burdur Yöresi Geleneksel Yörük Düğünü. Katılımcı Gözlem. Temmuz 2023.
- Gözlem Notları 3. Denizli Yöresi Geleneksel Yörük Düğünü. Katılımcı Gözlem. Ağustos 2023.
- Gözlem Notları 4. Antalya Yöresi Geleneksel Yörük Düğünü. Katılımcı Olmayan Gözlem. Ağustos 2023.
- İnciay Yapım (2020). Yörük düğünü belgeseli. (04 Şubat 2020) <https://www.youtube.com/watch?v=CacmIGy1q3o> adresinden 10 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.
- Kafesoğlu, İ. (1972). Eski Türk dini. *Tarih Enstitüsü Dergisi*. 3, 1-34.
- Kaygalak Çelebi, S. (2021). Anadolu kültüründe doğum ritüelleri. Ö, Güzel, (Ed.) Anadolu kültüründe inanış ve ritüeller, teoriden pratiğe köken ve yansımalar (s. 459-481) içinde. Nobel Akademik.
- Kazıcı, Z. (1998). Yörüklerde kız isteme adetleri üzerine bir inceleme. *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri*. (s. 207-213) içinde. Globus Dünya Yayınları.
- Kökus, C., & Uslu, F. (2020). Batı Antalya Yörüklerinde hamilelik sürecinde halk hekimliği. Uslu, F. ve Kökus, C. (Edt.) Yörük Araştırmaları-2 (s. 143-155) içinde. Dizgi Ofset.
- Mandaloğlu, M. (2022). Eski Türklerde aile ve evlilik anlayışı. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4(8), 481-498. <https://doi.org/10.53718/gttad.1067665>
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139.
- Özdemir, M. (2018). Selâm ile düğün çağırma geleneğinden davetiye kültürüne kültürel ekonomik bir inceleme. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri* (s.241-263) içinde, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şahin, İ. (2020). Göç kavramı üzerine. Uslu, F. ve Kökus, C. (Edt.) Yörük araştırmaları-2 (s. 15-25) içinde. Dizgi Ofset.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2024). Yörük. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 05 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.
- TDK (Türk Dil Kurumu). (2024). Endogami. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 05 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.
- Tuztaş, A. H. (2005). Günümüzde Isparta'da yaşayan Yörüklerin siyasi ve kültür tarihleri, [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=4R-2s4TgQVu-LprCdjmuOw&no=A5iiwRENXCK_MPjEnyRiJw
- UNESCO (2024a). Text of the convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage <https://ich.unesco.org/en/convention>, adresinden 28Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.
- UNESCO (2024b). What is intangible cultural heritage? <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003> adresinden 28Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.

- UNESCO (2024c). Legislation. <https://ich.unesco.org/en/legislation-00034> adresinden 10 Eylül 2024 tarihinde alınmıştır.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (2024d). Somut olmayan kültürel miras listelerinde Türkiye. <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BCl%C3%BCrel-Miras-Listeleri> adresinden 28 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.
- UNESCO (2022). Basic texts of the 2003 convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage. Fransa, Unesco. Erişim Adresi: https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts-_2022_version-EN_.pdf adresinden 28 Ağustos 2024 tarihinde alınmıştır.
- Uzuner, Y. (1999). Niteliksel araştırma yaklaşımı. A. Şimşek, (Ed.), Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri (s. 173-193) içinde, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 601.
- Ünalın, Ö. (2022). Sosyo-kültürel değişim sürecinde Alanya Yörüklerinde evlilikle ilgili âdetler ve inanışlar. *Anasay* (22), 177-212.
- Yoloğlu, G., & Topalova, A. (1999). *Türklerin aile merasimleri (1. Baskı)*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.